

It is emphasized that the judicial branch of power acts as a kind of arbiter between the legislative and executive branches, which is held back by the mentioned branches because of the existing mutual influence within the statutory competence. The place and significance of the court of constitutional jurisdiction in the system of division of powers, since the activities of all branches of power is “programmed” by the basic law of the country and it is the Constitutional Court determines what corresponds and what does not correspond it. The activities of the US Supreme Court as an agency that interprets the Constitution, and the practice of the courts of England are analyzed.

It is concluded that the judicial power as a form of state power constantly interacts with the legislative and executive branches of power. In the context of the system of checks and balances it has the ability to influence actively on the decisions and actions of the legislative and executive branches of power, to balance them. Herewith, the judicial power to some extent depends on the legislative branch of power, as the scope of its activities is outlined by the laws adopted by the legislative power and on the executive power, because the implementation of judicial decisions requires relevant actions of the executive authorities. In the absence of the effective judicial branch of power it is impossible the construction and functioning of a democratic legal state, which guarantees human rights and freedoms.

Keywords: *division of state power, checks and balances, judicial branch of power.*

УДК 342.733(477)

В. С. СЕЛЮКОВ,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри конституційного та міжнародного права

факультету підготовки фахівців для підрозділів боротьби

з кіберзлочинністю та торгівлею людьми

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРАВО ДИТИНИ НА ОСВІТУ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ МОЖЛИВОСТЕЙ ТА АВТОНОМНОСТІ

Розглянуто рівень автономності дітей при забезпеченні реалізації ними конституційного права на освіту. Особливу увагу приділено відмінностям, що характерні для різних вікових груп, залежно від виду освіти.

Ключові слова: *дитина, право на освіту, автономність дитини, механізм реалізації права на освіту, забезпечення права на освіту.*

Seliukov, V.S. (2015), “Children right on education: guaranteeing implementation of possibilities and autonomy” [“Pravo dytyny na osvitu: zabezpechennia realizatsii mozhlyvostei ta avtonomnosti”], *Pravo i Bezpeka*, No. 2, pp. 38–45.

Постановка проблеми. У наш час, коли мова йде про право на освіту, то одразу ж згадуються школа, діти, уроки та щоденники. Більшість людей право на освіту пов’язують, у першу чергу, з дитинством. Носіями цього права є не лише діти, однак дослідження теоретичних аспектів права на освіту залежно від носія варто розпочати саме з дітей.

Актуальність теоретичного осмислення права на освіту у дітей є доволі значною. Потенціал країни, систематичний та прогресивний розвиток суспільства, рівень якості життя – все це залежить від якісної та ефективної роботи кожного носія права в країні. Чому саме право дитини на освіту відіграє важливу роль у формуванні громадянського суспільства, правової, соціальної, демократичної та розвиненої держави? Діти – це майбутнє покоління, якому

обов’язково доведеться брати участь у діяльності з розвитку держави. Освічені діти – запорука «безтурботного майбутнього». Тому соціальна та правова підтримка дитинства є пріоритетним напрямом у досягненні поставлених державою цілей. Право на освіту є основоположним соціально-культурним правом, що забезпечує стабільний розвиток молодого покоління та кваліфікованої нації.

Всесторонній розвиток дитини як члена суспільства повністю залежить від можливості повною мірою реалізовувати свої права. Виходячи з того, що психіка дитини є найпіддатливішою у порівнянні з іншими верствами населення, обмеження будь-яких її прав є недопустимим. Дитина навряд чи зможе самостійно реалізовувати свої права. Тому аналіз усіх теоретичних аспектів права дитини на освіту дасть можливість

виявити проблемні питання, що виникають у процесі їх реалізації. Такий аналіз має бути базисом для створення прикладних дієвих та реальних механізмів забезпечення реалізації права на освіту.

Значне зростання кількості правопорушень стосовно дитини, поява ювенальної юстиції в світі, а також нездатність дітей реально, самостійно, в повному обсязі, без помилок та непорозумінь реалізовувати свої законні права та можливості призводять до стрімкого розвитку нормативно-правової бази щодо закріплення правового статусу дитини у світі. Саме таким шляхом у цивілізованому суспільстві повинні вирішуватися протиріччя, що виникають. Дитина в сучасному суспільстві є беззахисною, а тому питання дієвості нормативних актів, що регламентують її правовий статус, дуже актуальне.

На жаль, зараз не кожен може дозволити собі отримати належну освіту. Часом такі права утискаються з метою певного інтелектуального обмеження майбутнього покоління. Загальновідомий факт – чим менше у людини доступу до інформації, знань, освіти, тим легше нею керувати, тим краще вона виконуватиме накази. У хорошій школі поважають права дитини, долається відчуження, забезпечується безкоштовне, обов'язкове, доступне навчання. При цьому культурне різноманіття стає не проблемою, а сприятливим фактором. Якісна початкова освіта надає дітям рівні вихідні шанси і дозволяє досягнути успіху на наступних етапах навчання. Вони мають право на повноцінну освіту з раннього віку [1].

Основою реалізації прав дітей на освіту є велика кількість нормативних актів як в Україні, так і у світі. ЮНЕСКО послідовно захищає права кожної дитини, молодшої людини і кожного дорослого на якісну освіту. Однак ситуація в галузі освіти далека від цілей, поставлених програмою «Освіта для всіх». 61 мільйон дітей і 71 мільйон підлітків не відвідують школу. Щонайменше 250 мільйонів дітей не вміють читати і рахувати навіть після 4 років навчання у школі, а 796 мільйонів людей не володіє достатньою базовою грамотністю [2].

Метою дослідження теоретичних основ автономності дітей у реалізації свого права на освіту є найповніше висвітлення можливостей дітей під час реалізації права на позашкільну освіту, права на дошкільну освіту, права на початкову, загальну середню та вищу освіту, права на самоосвіту.

Виклад основного матеріалу. Стаття 53 Конституції України [3] встановлює, що кожен має право на освіту. Так само право на освіту

закріплено в таких міжнародно-правових документах, як: Загальна декларація прав людини (ст. 26), Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (ст. 13 і 14) Конвенція про права дитини (ст. 28 і 29) тощо. Виходячи з такого високого (міжнародного) рівня закріплення права дітей на освіту, можна стверджувати, що воно є одним із основоположних прав, яке забезпечується та регламентується всіма державами. Діти як категорія людей, що обмежені віковими рамками, також мають право на освіту на рівні з іншими людьми (мається на увазі повнолітніми). Але найчастіше саме під час реалізації дітьми своїх прав виникають складності та проблеми, що пов'язані із психофізіологічними особливостями та специфічним правовим статусом.

Перш за все необхідно визначитися з юридичною термінологією, яка буде базисом для розуміння повної картини досліджуваної теми. Варто зосередити увагу на трактуванні поняття «дитина», що в подальшому дозволить відштовхуватись від особливостей термінології. Нині не існує єдності щодо змісту поняття «дитина» у міжнародному та національному законодавстві. Наприклад, Конвенція ООН про права дитини 1989 р. у ст. 1 визнає дитиною кожну людську особу до досягнення нею 18-річного віку, якщо згідно з законом повноліття не настає раніше [4]. Таку ж дефініцію містить правова норма, закріплена у п. «С» ст. 2 Європейської Конвенції про громадянство 1997 р. Національне законодавство України визначає дитину як особу віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, яке застосовується до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше. Інший закон виходить з найпростішого трактування, яке поряд із цим вказує на основну ознаку дитини – вікові межі: дитина – особа віком до 18 років. Отже, виходячи з нормативних визначень, можна зробити висновок, що дефініцію «дитина» пов'язують лише з досягненням нею 18 років.

Поряд із цим, визначаючись з поняттям «дитинство», не варто забувати, що іноді дослідники розглядають його як віковий етап розвитку дитини, початковий період онтогенезу, який характеризується інтенсивним розвитком організму і формуванням вищих психічних функцій [5].

Актуальним питанням щодо реалізації дитиною своїх прав у сучасному соціумі є питання автономності дітей у прийнятті тих чи інших рішень. Дитина в силу своїх особливостей не може повністю самостійно реалізовувати всі надані їй права. Як визначає американська

доктрина прав людини, права поділяються на негативні (не залежать від діяльності держави) та позитивні права (реалізація можлива лише за активної участі держави та суспільства). Повна автономність дитини можлива лише при використанні своїх негативних прав; право на освіту відноситься до позитивних прав, тому повна самостійність дитини здебільшого неможлива. Хоча існують категорії прав дитини на освіту, так звані елементні права права на освіту, які можна віднести до негативних прав. Наприклад, право на самоосвіту, адже можна з упевненістю говорити, що коли дитина вдома вчиться читати або писати, то вона реалізує своє право на самоосвіту. Іноді зустрічається твердження, що освіта – це підтверджений документом рівень знань, умінь та навичок, які набуті особою. Але варто не погодитись із такою думкою, адже освіта – цілеспрямована пізнавальна діяльність людей, спрямована на отримання знань, умінь та навичок або їх удосконалення, оновлення.

Чим пояснюється необхідність обмежень автономності дітей при користуванні правом на освіту? По-перше, враховуючи об'єм дієздатності, що пов'язаний з досягненням певної вікової межі, можна стверджувати, що правовий статус дитини як малолітньої, неповнолітньої різний, через різні межі можливої поведінки стосовно реалізації свого права. Дитина не може самостійно прийти до навчального закладу і від свого імені написати заяву на вступ. Інколи діти навіть ще говорити не вміють, а процес реалізації права на освіту вже починається за допомогою батьків. По-друге, психофізіологічний стан дитини не дає їй повністю керувати своїми діями і нести за них відповідальність, а також усвідомлювати, що сприяє задоволенню її потреб, а що ні. По-третє, у більшості національних законодавств зазначена норма стосовно обов'язку батьків піклуватися про своїх дітей. Він проявляється в обов'язку батьків здійснювати юридично значущі дії лише в інтересах та на потреби дітей.

Влада дорослих над дітьми – як батьків, так і законодавців в якості суддів – не повинна бути само собою надана, а має бути виправдана подальшими інтересами дітей та задоволенням їх особливих потреб. Ця схема аналізу сімейних відносин і міркування про дитячі відносин з дорослими зміщують акцент від прав дорослих на їх обов'язки. У цій схемі батьки здійснюють фідуціарні повноваження опікуна або піклувальника з особливими повноваженнями для прийняття рішень стосовно потреб та інтересів бенефіціаря, тобто їхньої дитини. Сім'ї

розглядаються не як форми власності на дітей, а як форми опіки. Батькам надані широкі повноваження і свобода від втручання держави, яку вони повинні мати, щоб виховувати і захищати своїх дітей в їх подорожі до автономного дорослого життя [6].

Загальна декларація прав людини [7] у ст. 26 проголошує, що батьки мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей. А Конвенція про права дитини [4] встановлює, що держави-учасниці поважають права та обов'язки батьків і у відповідних випадках законних опікунів керувати дитиною в здійсненні її права методом, що відповідає здібностям дитини, які розвиваються (ст. 14). Беручи до уваги такі формулювання норм права, які можна наголосити, що держави на вищому рівні визначають обмеження автономності дітей у всіх правовідносинах, в тому числі й освітніх.

В законодавстві України також містяться норми, що визначають переважні права батьків у процесі реалізації їх дитиною права на освіту. Частина 3 ст. 151 Сімейного кодексу України закріплює, що батьки мають право обирати форми та методи виховання, крім тих, які суперечать закону і моральним засадам суспільства [8]. «Батьки або особи, які їх замінюють, мають право вибирати навчальні заклади та форми навчання для неповнолітніх дітей» – ст. 59 закону України «Про загальну середню освіту» [9]. «Батьки або особи, які їх замінюють, мають право вибирати навчальний заклад для неповнолітніх дітей» – ст. 60 закону України «Про освіту» [10]. Також у цьому законі вказано, що прийом дітей у дошкільні навчальні заклади проводиться за бажанням батьків або осіб, які їх замінюють (ст. 34). Стаття 9 закону України «Про дошкільну освіту» встановлює, що дитина може здобувати дошкільну освіту за бажанням батьків або осіб, які їх замінюють. Стаття 36 цього ж закону містить більш конкретне положення, що визначає обмеженість автономії дітей у галузі освітніх відносин: «Батьки або особи, які їх замінюють, мають право вибирати дошкільний навчальний заклад та форму здобуття дитиною дошкільної освіти» [11]. Отже, проведений аналіз українського законодавства свідчить про чітку нормативну регламентацію обмеження автономії дітей щодо вибору виду та форми освіти. Однак існують норми, що теоретично гарантують право дитини на вільний вибір виду та форми навчання, навчального закладу, до якого вона бажає вступати, але реальних механізмів реалізації цих гарантій не існує. Ця проблема, як уже зазначалося, спричинена здебільшого психофізіологічним та віковим станом дитини.

Варто зазначити, що питання надання більшої автономності дитині у реалізації свого права на освіту має як недоліки, так і певні позитивні наслідки. До недоліків можна віднести неможливість дитини усвідомлювати, що для неї буде краще. Напевно всі пам'ятають, що в дитинстві хотіли бути космонавтами, льотчиками, мільйонерами та військовими. Але стали спеціалістами у доволі різних сферах. На нашу думку, подолання такого недоліку можливе з урахуванням способу, який містить закон «Про громадянство України», що встановлює необхідність отримання згоди дитини віком від 14 до 18 років на отримання громадянства України [12]. Таким самим чином варто визначити і можливості дитини в галузі освітніх відносин; для окремих вікових груп дітей визначити заходи можливого впливу на рішення їх батьків (опікунів) щодо вибору виду, форми та напрямку навчання. Також фактором, що може негативно вплинути на самостійні рішення дитини у сфері освіти, є її недостатня соціалізація.

Позитивним у наданні певної автономності дітям у вирішенні питання вибору форми, виду та методів освіти може стати не аби яка продуктивність як наслідок проявлення індивідуального інтересу до певного виду навчання. Наприклад, батьки наполягають, щоб дитина навчалася у художній школі, а сама дитина завжди тяжіла до конструювання моделей літаків. У такому випадку бажання дитини повинно мати пріоритет. Знову ж таки, досягнення такої регламентації супутніх з правом на освіту прав можливе шляхом вираження дитиною власного бажання щодо виду та форми навчання можливим шляхом.

Для більш повного осмислення теоретичних основ автономності дітей при реалізації права на освіту та беручи до уваги, що дитина залежно від віку набуває додаткових прав на певний вид освіти варто розмежовувати всі комплексні права права дітей на освіту. Отже, діти мають право на:

- батьківську освіту;
- дошкільну освіту;
- шкільну освіту;
- позашкільну освіту;
- професійну освіту;
- вищу освіту;
- самоосвіту.

Дослідження змісту кожного комплексного права права на освіту буде полягати у визначенні його сутності та нормативного врегулювання.

Батьківська освіта – отримання знань, умінь та навичок дитиною під час виховної діяльності батьків. З самого початку свого життя люди-

на починає отримувати деякі знання, необхідні для свого існування. Батьки вчать її говорити, ходити, самостійно їсти тощо. Тому батьківська освіта для дитини є початковим життєвим етапом. Чи існує документ, яким можна підтвердити наявність або відсутність такої освіти? Авжеж немає. Законодавство України, а саме Сімейний кодекс у ст. 150 встановлює, що батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток [8]. Таке формулювання норми права свідчить про регламентування позитивного обов'язку батьків застосовувати усі можливі заходи для всебічного розвитку дитини, у тому числі духовного. Стаття 12 закону України «Про охорону дитинства» містить більш широкий перелік обов'язків батьків: «...виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці» [13]. Отже існування батьківської освіти є беззаперечним, але нормативного тлумачення такого права дитини в законодавстві України немає.

Дитина з народження піддається батьківському вихованню, піклуванню та іншій активній діяльності батьків в своїх інтересах. Право дитини в даному випадку є здебільшого не активною діяльністю самої дитини, а активними діями батьків. Тому дитина не має автономності стосовно реалізації свого права на батьківську освіту.

Чи можна взагалі стверджувати, що батьківська освіта має певні вікові межі? Ні, адже і в дорослому віці особи завжди залишаються дітьми для своїх батьків, хоча під правову категорію дитини вже не підпадають. Тому логічним є висновок, що батьківська освіта притаманна не тільки дитині, а й дорослому.

Питання стосовно дітей, позбавлених батьківського піклування, не виключає права дитини на батьківську освіту. Опікуни, прийомні сім'ї, усиновителі або найближчі родичі батьків, які займаються вихованням дитини, також забезпечують дітей належним вихованням та піклуванням.

Закон України «Про дошкільну освіту» визначає виховання в сім'ї компонентом системи дошкільної освіти [11], але, на нашу думку, така систематизація не досить коректна. Освіта в сім'ї жодним чином не регулюється державними органами, а також закладами освіти або соціального захисту. Отже, виховання в сім'ї або батьківську освіту варто відокремлювати в окремий вид освіти.

Дошкільна освіта – цілісний процес, спрямований на забезпечення всебічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей, культурних потреб; формування у дитини дошкільного віку моральних норм, набуття нею життєвого соціального досвіду [11, ч. 2 ст. 4]. В даному випадку така освіта не спрямована на отримання дітьми знань, умінь та навичок. Головними завданнями дошкільної освіти є: збереження та зміцнення фізичного, психічного і духовного здоров'я дитини; виховання у дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної мови, регіональних мов або мов меншин та рідної мови, національних цінностей українського народу, цінностей інших націй і народів, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля; формування особистості дитини, розвиток її творчих здібностей, набуття нею соціального досвіду; виконання вимог базового компонента дошкільної освіти, забезпечення соціальної адаптації та готовності продовжувати освіту; здійснення соціально-педагогічного патронату сім'ї. Отже, на етапі дошкільної освіти найголовнішим фактором оцінки якості та ефективності проходження навчання у дошкільних навчальних закладах є здатність дітей до активної соціалізації, пристосування до дорослого життя, прищеплення основних суспільних та моральних цінностей.

Як і будь-яке інше право дитини, право на дошкільну освіту є достатньо «складним» для самостійної реалізації дитиною. Стаття 8 закону України «Про дошкільну освіту» зазначає, що «сім'я зобов'язана сприяти здобуттю дитиною освіти у дошкільних та інших навчальних закладах або забезпечити дошкільну освіту в сім'ї». Стаття 9 цього ж закону встановлює явний пріоритет батьків стосовно бажання та можливості дитини отримувати дошкільну освіту, чим цілком ліквідує дитячу автономність у процесі реалізації права на дошкільну освіту: «Дитина може здобувати дошкільну освіту за бажанням батьків або осіб, які їх замінюють». Таке формулювання важко навіть трактувати як право дитини, воно більше нагадує право батьків. Але закон не обмежується лише правом на дошкільну освіту. Окрема регламентація права дітей знайшла своє відображення в ч. 2 ст. 28 зазначеного закону. Дитина має гарантоване державою право на: безоплатну дошкільну освіту в державних і комунальних дошкільних навчальних закладах; безпечні та нешкідливі для здоров'я умови утримання,

розвитку, виховання і навчання; захист від будь-якої інформації, пропаганди та агітації, що завдає шкоди її здоров'ю, моральному та духовному розвитку; безоплатне медичне обслуговування у державних і комунальних дошкільних навчальних закладах; захист від будь-яких форм експлуатації та дій, які шкодять здоров'ю дитини, а також від фізичного та психологічного насильства, приниження її гідності; здоровий спосіб життя [11].

Загальна середня освіта (шкільна освіта) – цілеспрямований процес оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво засобами пізнавальної і практичної діяльності, результатом якого є інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти і трудової діяльності [9, ч. 1 ст. 3]. Вже на законодавчому рівні, на відміну від дошкільної освіти, законодавець трактує загальну середню освіту як отримання знань, умінь та навичок, що знадобляться в майбутньому.

Виходячи з положень Конституції України, кожен громадянин України має право на освіту, але одним із положень закріплюється обов'язок отримання повної загальної середньої освіти. Тому варто розцінювати таке право як обов'язок.

Часто постає питання: якщо є обов'язок отримання повної загальної середньої освіти, то має бути і відповідальність за порушення такої норми? Така відповідальність існує. Стаття 184 Кодексу України про адміністративні правопорушення «Невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей» [14] містить санкції за порушення вказаних норм Конституції.

З якого віку дитина має вступити на навчання у навчальний заклад I–III ступенів? Виходячи з положень закону України «Про дошкільну освіту» [11] і, як вже було зазначено вище, дитина має право на дошкільну освіту до семи років, але у деяких випадках, якщо на момент 31 серпня поточного року дитині виповнюється 6 років, то вона отримує право ходити до школи. Стаття 20 закону України «Про загальну середню освіту» [9] опосередковано визначає вік, з якого дитина може бути зарахована на навчання. Але встановлений вік не є обов'язковим, тому віком, з якого дитина набуває права реалізовувати своє право на загальну середню освіту, є 6 років. А з настанням семирічного віку дитина вже повинна відвідувати загальноосвітній навчальний заклад. Цікаво, що в законі не встановлено граничний вік, до настання якого особа має право на

отримання повної загальної середньої освіти. Якщо законодавство не містить таких вказівок, то можна припустити, що такого граничного віку немає. Але з настанням повноліття особа перестає бути дитиною, а про освіту дорослих буде йтися в наших наступних наукових роботах.

Виходячи зі змісту ст. 29 закону України «Про загальну середню освіту» можна констатувати, що право дитини на повну загальну середню освіту не є повністю автономним. Батьки мають право обирати навчальні заклади та форми навчання для неповнолітніх дітей, приймати рішення щодо участі дитини в інноваційній діяльності загальноосвітнього навчального закладу; обирати і бути обраними до органів громадського самоврядування загальноосвітніх навчальних закладів, звертатися до відповідних органів управління освітою з питань навчання і виховання дітей.

Позашкільна освіта – сукупність знань, умінь та навичок, що отримують вихованці, учні і слухачі в позашкільних навчальних закладах у час, вільний від навчання в загальноосвітніх та інших навчальних закладах [15, абз. 3 ст. 1]. Кожна дитина має право на позашкільну освіту, яка забезпечується системою закладів позашкільної освіти та центральними і місцевими органами влади у сфері освітніх відносин. Право на позашкільну освіту, безперечно, займає одне з провідних місць у системі права на освіту. Його реалізація «спрямована на розвиток здібностей, талантів, обдарувань вихованців, задоволення їхніх інтересів, духовних запитів і потреб у самовизначенні і творчій самореалізації на добровільних засадах, коли вихованці самі обирають напрям занять» [6, с. 8].

Аналізуючи закон України «Про позашкільну освіту», можна стверджувати, що: 1) автономність дітей у праві вибору форми та виду закладу позашкільної освіти значно розширена, хоча такий вибір «ґрунтується на принципі добровільності та здійснюється за участі батьків або осіб, які їх замінюють» (ст. 6); 2) чітких вікових обмежень для дітей немає, хоча опосередковано визначено мінімальний вік – 5 років (ст. 17) [15]; 3) різноманітність видів закладів та форм і напрямів підготовки під час позашкільної освіти доставляє багато складнощів для законодавчої регламентації, тому основне нормативне урегулювання процесу позашкільного навчання покладено у сферу професійної діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, з посиланням на те, що кожен заклад у своїй діяльності повинен керуватися, окрім Конституції України та законів України,

Положенням про позашкільні заклади освіти та положеннями про позашкільні заклади освіти різних видів.

Постає питання: чи можна вважати позашкільною освітою заняття з репетитором або відвідування комерційних курсів різних напрямів? Виходячи з тексту ст. 18 закону України «Про позашкільну освіту», позашкільна освіта – це діяльність, яка прямо передбачена статутом позашкільного навчального закладу. Тобто без участі працівників навчального закладу позашкільна освіта не визнається такою.

Автономність дітей при реалізації свого права на позашкільну освіту дуже розпливчата. Вікові межі дуже широкі, що є ускладнюючим фактором для правової регламентації автономності або її відсутності у дитини при реалізації свого права.

Професійно-технічна освіта (професійна освіта) – комплекс педагогічних та організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, вміннями і навичками в обраній ними галузі професійної діяльності, розвиток компетентності та професіоналізму, виховання загальної і професійної культури [17, ч. 1 ст. 3]. Право на професійну освіту мають усі громадяни України відповідно до своїх здібностей та нахилів. Обмеження можуть встановлюватися лише залежно від стану здоров'я та віку особи.

Закон України «Про професійно-технічну освіту» не передбачає вікових обмежень щодо набуття такого виду освіти. Але статuti закладів системи професійної освіти передбачають, що отримати професійно-технічну освіту може особа, яка отримала базову середню освіту, тобто закінчила 9 класів. З цього можна зробити висновок, що мінімальний вік, з якого особа може реалізовувати своє право на цей вид освіти, – 14–15 років.

Щодо питання автономності дітей у реалізації права на професійно-технічну освіту, то закон не передбачає жодних обмежень. Але найчастіше отримання професійно-технічної освіти поєднано з отриманням середньої в одному навчальному закладі. Закон України «Про загальну середню освіту» передбачає пріоритет батьків у виборі видів і форм отримання загальної середньої освіти, тому повна автономність дітей у виборі видів і форм отримання професійно-технічної освіти є досить суперечливою.

Вища освіта – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей,

інших компетентностей, здобутих у вищому навчальному закладі (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти [18, п. 5 ч. 1 ст. 1]. Право на вищу освіту мають усі громадяни України та іноземці, які відповідають встановленим правилам прийому до вищих навчальних закладів. Основною вимогою до вступу є отримання повної загальної середньої освіти. Отже, мінімальною віковою межею для вступу дитини до вищого навчального закладу є 17-річний вік.

Автономність дитини у виборі вищого навчального закладу є беззаперечною, адже закон України «Про вищу освіту» не містить жодної вказівки з приводу ролі батьків у виборі виду закладу та форм навчання. Отримання першої вищої освіти неможливе за один рік, а тому після настання 18-річного віку особа в Україні стає повністю дієздатною.

Самоосвіта – вид вільної діяльності особистості, що характеризується її вільним вибором і спрямований на задоволення потреб у соціалізації, самореалізації, підвищення культурного, освітнього, професійного та наукового рівнів, отримання задоволення і насолоди. Щодо самоосвіти дитини, то такою можна вважати будь-яку діяльність, не пов'язану з відвідуванням або пасивною участю навчальних закладів, яка спрямована на отримання нових знань, навичок, умінь, здібностей, задоволення мораль-

них або естетичних потреб. Автономність дитини при реалізації права на самоосвіту має достатньо високий рівень. Важко назвати конкретні показники, адже нормативно такий вид освіти не врегульований. На нашу думку, це правильно, тому що самоосвіта є основою безперервної освіти людини протягом всього життя. Діти все більше користуються мережею Інтернет, звідки черпають величезну кількість інформації, завдяки якій чомусь навчаються, щось пізнають та запам'ятовують, а згодом використовують ці знання в реальному житті.

Від чого може залежати наявність у людини права на самоосвіту? Відповідь на це питання лише одна – від власної волі та вмотивованості. Тому нормативна регламентація такого виду освіти повинна обмежуватись лише «пропагандою» реалізації цього права та всебічними заохоченнями.

Підбиваючи підсумки дослідження, зауважимо, що право дітей на освіту, по-перше, є комплексним явищем, яке складається з певної кількості менш всеохоплюючих прав; по-друге, можливості дітей у механізмі реалізації своїх прав значно обмежені віковими рамками та об'ємом дієздатності; по-третє, в Україні існує достатньо нормативних прогалин у сфері регламентації освітніх відносин, що істотно ускладнюють процес реалізації прав дітей на освіту. Право дитини, а саме малолітньої особи, є не стільки її правом, скільки обов'язком її батьків.

Список використаних джерел

1. Масюк В. Право ребенка на образование [Електронний ресурс] / Василий Масюк. – Режим доступу: <http://semeystvo.com.ua/deti/103-pravo-rebenka-na-obrazovanie>.
2. Права детей – это права человека [Електронний ресурс] // ЮНЕСКО : офіц. сайт. – 20.11.2012. – Режим доступу: http://www.unesco.org/new/ru/education/resources/online-materials/single-view/news/childrens_rights_are_human_rights/#.VA6iCMJ_vEs.
3. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
4. Конвенція [ООН] про права дитини : від 20 листоп. 1989 р. : ратиф. Україною 27 лют. 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
5. Шульц О. А. «Права дитини» як категорія сучасного конституційного права / О. А. Шульц // Часопис Київського університету права. – 2009. – № 3. – С. 91–96.
6. Bennett B. Woodhouse Children's Rights [Електронний ресурс] / Barbara Bennett // Public Law and Legal Theory Research Paper Series. – 2000. – № 6. – Режим доступу: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=234180.
7. Загальна декларація прав людини : від 10 груд. 1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
8. Сімейний кодекс України : закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
9. Про загальну середню освіту : закон України від 13 трав. 1999 р. № 651-IV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 28. – Ст. 230.
10. Про освіту : закон України від 23 трав. 1991 р. № 1060-XII // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1991. – № 34. – Ст. 451.
11. Про дошкільну освіту : закон України від 11 лип. 2001 р. № 2628-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 49. – Ст. 259.
12. Про громадянство України : закон України від 18 січ. 2001 р. № 2235-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 13. – Ст. 65.

13. Про охорону дитинства : закон України від 26 квіт. 2001 р. № 2402-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 30. – Ст. 142.
14. Кодекс України про адміністративні правопорушення : закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
15. Про позашкільну освіту : закон України від 22 черв. 2000 р. № 1841-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 46. – Ст. 393.
16. Попова Г. Д. Педагогічний потенціал системи позашкільної освіти / Попова Г. Д. // Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету : зб. наук. пр. звіт.-наук. конф. викладачів ун-ту за 2012 рік, 9–10 лют. 2013 року / [уклад. Г. І. Волинка, О. В. Уваркіна, О. П. Ємельянова]. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – С. 8–10.
17. Про професійно-технічну освіту : закон України від 10 лют. 1998 р. № 103/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 32. – Ст. 215.
18. Про вищу освіту : закон України від 1 лип. 2014 р. № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37–38. – Ст. 2004.

Надійшла до редколегії 25.08.2015

СЕЛЮКОВ В. С. ПРАВО РЕБЁНКА НА ОБРАЗОВАНИЕ: ОБЕСПЕЧЕНИЕ РЕАЛИЗАЦИИ ВОЗМОЖНОСТЕЙ И АВТОНОМНОСТИ

Рассмотрен уровень автономности детей при обеспечении реализации ими конституционного права на образование. Особое внимание уделено различиям, характерным для разных возрастных групп, в зависимости от вида образования.

Ключевые слова: ребёнок, право на образование, автономность ребёнка, механизм реализации права на образование, обеспечение права на образование.

SELIUKOV V. S. CHILDREN RIGHT ON EDUCATION: GUARANTEEING IMPLEMENTATION OF POSSIBILITIES AND AUTONOMY

The international community and each country pay a great attention to legal regulation of human rights and freedoms. A special place in this area is given to the rights of the most vulnerable segments of society, one of which is children. The significance of children rights has its features, as children because of their age, psychological and physiological condition and lack of socialization can not completely independently (autonomously) realize their positive rights.

One of the most essential children rights is the right on education, which is regulated by a large number of international and several national regulations. The national legislation for the regulation of the autonomy of a child in realizing the right on education is analyzed in the article. Such an analysis was possible because of a division of the complex right on education into element rights. They include the right on: parental education, pre-school education, school education, extraschool education, vocational education, higher education and self-education.

Following such a list of children rights, the author provides data concerning the opportunities of children to make legally significant decisions to realize their right on education depending on the age and type of education.

The problem of interpretation of parental education is highlighted, in the context of which it is emphasized on its isolation from the pre-school education.

It is established that mostly children autonomy in realizing their right on education depends on their age. Legislation of Ukraine directly or indirectly sets the age limits concerning different types of education, but there are some exceptions. The right on parental education is barely regulated, therefore it is emphasized on the fact that it can be realized even after reaching the lawful age; self-education does not depend on the legal regulation of this process.

It is concluded that it is understatement of children autonomy (under implementation of certain rights on education) and inadequate legal regulation reduce a real opportunity of a child to use fully his/her constitutional rights.

Keywords: child, right on education, autonomy of a child, mechanism of realizing the right on education, guaranteeing the right on education.